

Bede Józsefné

Könyvtárközi kölcsönzés a nyíregyházi orvostudományi szakkönyvtárban

Napjainkban, amikor az egészségügyről egyre többet beszélünk negatív megközelítésből, még fontosabb kérdés az egészségügyben dolgozók szakmai tájékoztatása. Ehhez nyújtana segítséget az orvosi szakkönyvtárak, és azon belül is a kórházak. Egy kórház költségvetéséből legkevesebb pénz a könyvtár állománygyarapítására jut, az olvasók (orvosok) igényét és tudásszomját viszont ki kell elégíteni. Ezért kell hangsúlyozni újra meg újra a könyvtárközi kölcsönzés jelentőségét. A cikk egy megyei kórház ez irányú tapasztalatait összegzi.

A könyvtárközi kölcsönzés törvényi szabályozása

Nemzetközi szabályok

A Könyvtáros Egyesület Nemzetközi Szövetsége (IFLA = *International Federation of Library Associations and Institutions*) 1954-ben, Zágrábban elfogadta a nemzetközi kölcsönzés szabályait rögzítő iratot. Ennek megállapítása szerint a nemzetközi kölcsönzés célja: „hogy a nemzetközi kölcsönzésben részt vevő könyvtárak számára a legbiztonságosabb, leggyorsabb és leggazdaságosabb módon lehetővé tegye azoknak a tudományos kutatásokhoz szükséges könyveknek a beszerzését, amelyek nem találhatók meg az ország könyvtáraiban” [1]. Ennek átdolgozott változata 1978-ban jelent meg, amelyet 1987-ben módosítottak.

A legújabb, nemzetközi könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozó dokumentum 2001 márciusában látott napvilágot. Ezt az IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Irodája (*Office for International Lending*), valamint Dokumentumszolgáltatási és Könyvtárközi Kölcsönzési Szekciója (*Section on Document Delivery and Interlending*) készítette elő, és az IFLA Szakmai Bizottsága hagyta jóvá. A szöveg az IFLA Journal 2001. évi 3. számában jelent meg (p. 187–189.), és hozzáférhető az IFLANET-en is: <http://www.ifla.org/VI/2/p3/1ldd.htm> címen. Az egyes könyvtári gyűjtemények közös használata a nemzetközi együttműködés szükséges eleme. Ahogy egyetlen könyvtár, úgy egyetlen ország sem lehet önálló a használók minden információs igényének kielégítésében.

Az IFLA arra biztatja az egyes országokat, hogy kövessék az általa meghatározott nyolc fő alapelvet, amelyek védelmezik valamennyi könyvtár érdekeit, és az egyes országok számára kijelölik a dokumentumellátás javasolt gyakorlatát. A nyolc fő alapelv a következő:

- Nemzeti felelősség. Minden ország felelősséget vállal azért, hogy saját kiadványait bármely más ország rendelkezésére bocsátja.
- Nemzeti kölcsönzési rendszer. Ezek alkotják a nemzetközi kölcsönzés lényegi infrastruktúráját.
- A nemzetközi kölcsönzés országos szabályzata. Ezzel minden országnak rendelkeznie kell, és széles körben terjesztenie is kell.
- A kérések elküldése. A kérés folyamat minden pontján biztosítani kell a pontosságot.
- A kérés teljesítése. A szolgáltató könyvtár a lehető leghamarabb és a rendelkezésre álló leggyorsabb módon küldje meg a dokumentumot, vagy adjon választ.
- Szerzői jog. Teljes mértékben tekintettel kell lenni a szolgáltató ország szerzői jogi törvényeire.
- Felelősség a kölcsönvett anyagért. A kérő könyvtárra hárul minden felelősség a kölcsönkért anyagért.
- Díjak és térítések. A két érintett könyvtártól függ, hogy térítéshez köti-e vagy sem a tranzakciót.

ISO szabályozás

Az Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (*International Organization for Standardization = ISO*) protokollt 1983-ban a Kanadai Nemzeti Könyvtár dolgozta ki nemzeti szintre. Mára már számos könyvtár felismerte a nemzetközi szabványon alapuló

rendszer használatának előnyét. Használatára nemzetközi csoport alakult, az *ILL Protocol Implementors Group (IPIG)*. Több projektet is indítottak: 1987-ben az *ILIAD (Interlibrary Loan International Access Demonstration)* projektet (nemzetközi alkalmazhatósági vizsgálat), valamint 1990-ben az *ION (Interlending OSI Network)* projektet, amely a protokoll bizonyos elemeit is felhasználta megvalósítására. 1991-ben kölcsönzési automatizálási teszt – Konstanz-Ulm – indul, s míg az *ILIAD* projekt véget ér (1992) anélkül, hogy bármit is elért volna, addig az *ION* eléri célját (1995) a protokoll részleges integrálásával.

Egyre inkább növekszik az érdeklődés a könyvtári szoftverek gyártói részéről a protokoll iránt. 1997-ben beindul az *UNiverse* projekt, amely a protokoll felhasználásával több európai országot összefogó közös katalógust épít, és az arra támaszkodó könyvtárközi szolgáltatásokat kívánja megvalósítani. Az ISO Könyvtárközi Kölcsönzési Protokoll az ISO 10160 és az ISO 10161 szabványra épülve a különböző könyvtárközi rendszerek közötti információcsere alapszabályait adja meg. Az ISO 10160 a szolgáltatás meghatározását tartalmazza, különösebb műszaki felhangok nélkül, az ISO 10161/1 pedig az üzenet felépítését és tartalmát. A kommunikáció a kliens-szerver modell szerint történik [2]. A szabvány karbantartója a *Kanadai Nemzeti Könyvtár*.

Az IFLA álláspontja szerint, ha a kérést az ISO 10160 és 10161 szabványnak megfelelő protokollt használó rendszerrel küldik, akkor azt az adott rendszer szabályainak megfelelően kell strukturálni [3]. Az ISO új nemzetközi szabványt állított össze a könyvtárközi kapcsolatok könnyítésére: Az ISO 15511:2003, Információ és dokumentáció – Nemzetközi Szabványos Azonosító Könyvtáraknak és a Kapcsolódó Szervezeteknek (*International Standard Identifier for Libraries and Related Organizations = ISIL*). Ez olyan nemzetközi azonosító kódrendszer, amelyhez könyvtárak és egyéb információs szervezetek, pl. múzeumok, állami szervek, oktatási intézmények tartoznának. Az eddig használt országos rendszerekkel szemben pénzt, időt lehet vele megtakarítani. Felelős szerve az *ISIL Regisztrációs Felügyelete (ISIL Registration Authority = ISIL/RA)*, amelyet a Dán Nemzeti Könyvtár Felügyelet (*Danish National Library Authority*) irányít. Ők jelölik és felügyelik az egyes országokban működő *ISIL* Nemzeti Kirendeltséget [4].

Hazai szabályok

A legjelentősebbek időrendben.

Az 1952–1997 közötti időszak alapszabályai a következők:

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról, és az ennek végrehajtására kiadott 1018/1956. (III. 9.) számú Minisztertanácsi határozata.

Könyvtárjog. A könyvtár szakmai egységének erősítését tűzte ki célul, és leszögezte azt az elvet, hogy mindenütt, ahol a lakosság érdekei szükségessé teszik, ki kell fejleszteni, és fenn kell tartani a megfelelő könyvtárakat. Fő vívmánya az egy-egy területen működő könyvtárak hálózatba szervezése.

A művelődésügyi miniszter 126/1963./M.K.8./MM számú utasítása a könyvtárközi kölcsönzésről.

Könyvtárközi kölcsönzés. Az eddigi tapasztalatokat alapul véve központi jellegűvé tette a magyar könyvtárközi kölcsönzést. A központi funkciók ellátásával az OSZK-t bízta meg.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelete a könyvtárról, és ennek végrehajtásáról a 17/1976. évi (VI. 7.) MT számú rendelet.

Könyvtárjog. A törvény egyik igen fontos kérdése a könyvtári rendszer egységének értelmezése. Különösen a szervezési elvek bővítése és rugalmas kezelése érdemel figyelmet. Viszont több szervezeti-működési kérdést függőben hagyott.

A kulturális miniszter 5/1978. (XII. 12.) KM sz. rendelete a könyvtári rendszer szervezetéről és működéséről.

Könyvtárjog. Az előzőt némileg korrigálva legsűrűsebb feladatának tekintette valamennyi hálózati központ működésbe hozását. Helyes elve, hogy a könyvtárak hálózatokhoz tartozását a fenntartás vagy a felügyelet szerinti hovatartozás szabja meg. Megnövelte a könyvtári hálózatok és a hálózati központok számát. Kimondja: a könyvtári rendszeren belül úgy kell megszervezni az együttműködést, hogy az a könyvtári tevékenység valamennyi területére kiterjedjen. Olyan könyvtári rendszer kialakítását kell megcélozni, amelyben a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölésével minden valós igény gyorsan, egyszerűen és a megfelelő helyen kielégíthető.

A művelődési miniszter 19/1981. (XII. 8.) MM számú rendelete a könyvtárközi kölcsönzésről.

Könyvtárközi kölcsönzés. Meghatározza a lebonyolítás részleteit.

Az 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.

Könyvtárjog. A könyvtári ellátásról rendelkezik, biztosítja a fenntartás és fejlesztés lehetőségeit. A könyvtárat a kialakuló információs társadalom alapintézményévé kívánja tenni. Meghatározza többek között a könyvtárközi kölcsönzés fogalmát is.

Országos Dokumentumellátási Rendszer

Az 1997. évi CXL. törvény 59. §-a szabályozza a nyilvános könyvtári ellátás működésének feltételeit, és rendelkezik az Országos Dokumentumellátási Rendszer (ODR) kiállításáról és működéséről. A törvény alapján minden könyvtárnak alapfeladata, hogy elősegítse a könyvtárak közötti dokumentum- és információcserét. A szolgáltatásigényt állítja a középpontba, és kimondja, hogy a könyvtárhoz forduló használó az általa használt könyvtáron keresztül kaphassa meg a könyvtári rendszer egészében megtalálható dokumentumokat. A könyvtárak feladata mindig is az volt, hogy a keresett dokumentum, információ – minél rövidebb idő alatt – elérhető legyen, függetlenül mind a felhasználó, mind a keresett dokumentum, információ helyétől [5].

Az ODR működési feltételei:

- megfelelő gyűjtemény építése,
- lelőhely-nyilvántartás,
- elektronikus hozzáférés.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma mindhárom feltétel megteremtését és működtetését támogatja. A lelőhely-nyilvántartás a belföldi és közvetve a nemzetközi könyvtárközi dokumentumellátás alapja. Az ODR lelőhely-adatbázisa a négy nagy vidéki egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtárai, a VOCAL-könyvtárak és a Könyvtárellátó Közhazsnú Társaság együttműködésével a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Nyílt Társadalom Intézet támogatásával jött létre. Cél a könyvtárközi kölcsönzés megkönnyítése a lelőhelyadatok közzétételével, és lebonyolításának meggyorsítása az elektronikus levelezés segítségével. Az adatbázis magában foglalja az egyetemek elektronikus katalógusait, a huszonegy VOCAL-könyvtár teljes elektronikus katalógu-

sát. Az adatbázis elérhető a www.odr.lib.klte.hu címen.

Az ODR-en belül szolgáltató könyvtárak a következők:

- állami egyetemek – központi, kari, intézeti, tan-
széki könyvtárai;
- országos szakkönyvtárak;
- megyei könyvtárak.

Az internet és az orvostudomány

Az orvostudomány területén főleg a *folyóiratcikkek* kérése jellemző. Nagyon sok a külföldi folyóiratokból kért könyvtárközi kölcsönzés, amihez segítséget nyújt a Magyarországra járó külföldi folyóiratok jegyzéke, a *Nemzeti Periodika Adatbázis (NPA)*. Amíg a külföldi folyóiratokról rendelkezésünkre áll a lelőhelyjegyzék, addig a magyar folyóiratokról még nincs ilyen összesítés. Ezért üdvözölhetjük örömmel azt, hogy egyre nagyobb számban jelennek meg magyar elektronikus írárok a hálón.

A következő csoportosítás a külföldi és magyar *elektronikus publikációkra* egyaránt jellemző. Ezeket az elektronikus publikációkat keletkezésük szerint két nagy csoportba sorolhatjuk: nyomtatott írárok elektronikus verziói; eleve elektronikus kiadványnak készült írásművek. Ez utóbbiaknál ma már előfordul, hogy utólag nyomtatott változatot is készítenek róluk.

A *tartalmi* szempontokat figyelembe véve újabb csoportosítással állhatunk elő:

- Teljes szövegű (full text) kiadványok, amelyek a legteljesebb információkat nyújtják. Ha ezek a nyomtatott kiadvány digitalizált változatai, akkor is híven követik az eredetét.
- A kivonatok esetében figyelemfelkeltésről van szó, csak felületesen tájékoztatnak. Speciális eset a külföldiek informálására készült angol nyelvű összefoglalókat tartalmazó, eredetileg magyar nyelven kiadott művek.
- A tartalomjegyzéket közlő változatok adják a legkevesebb információt. Ezek elsősorban reklámcélzattal kerülnek fel a hálóra.
- A külföldi, elektronikus is elérhető folyóiratok előnye, hogy hamarabb olvashatók az interneten, mint ahogy kezünkbe vehetnénk a nyomtatott verziót.

Hozzáférhetőség szempontjából nemzetközileg több változat létezik:

- A szabadon elérhető elektronikus folyóiratok: többnyire széles olvasói réteg számára készültek, feladatuk a felvilágosítás, megelőzés.
- Regisztrációhoz vannak kötve a szakembereknek szánt még ingyenes webhelyek.
- Az előfizetéshez kötött regisztráció viszont már zsebbe vágó. Abban az esetben, ha a könyvtár a papírfomátumú kiadványt megrendeli – néhány folyóirat esetében –, teljes szövegű elektronikus publikációhoz is hozzáférhet. A hazai egészségügyi elektronikus lapok körében még csak az ingyenes és az ingyenes regisztrációhoz kötött (*informed.hu*, korábban *Pro-patiente*) változat terjedt el.

Az elektronikus publikálásnak előnyei mellett vannak hátrányai is. Az archiválás nincs megoldva, így régi számokat nem találunk. A magyar folyóiratok esetében a honlap karbantartásával lehet baj. Az interneten tapasztalható változékonyság következtében a szerverek megszűnnek, anyagokat áthelyeznek máshova, esetleg letörölnek, és még sorolhatnám.

Hogyan továbbítsuk az elektronikus cikket, hiszen nem áll rendelkezésre mindenütt dokumentumtároló szoftver (Ariel)? Sokan nem szeretnek képernyőről olvasni, viszont rendszeresen olvasnak utazás közben, az ágyban elalvás előtt. Az egyre könnyebb elektronikus eszközök (internet mobiltelefonról) még nem érik el azt a könnyedséget és minőséget, mint a papírra nyomtatott szöveg. Ha már fel sem kell a gép mellől állni, nem fogunk-e az eddiginél is több időt tölteni a képernyő előtt? Nem minden kutatónak, oktatóknak, diáknak van lehetősége otthon számítógépet használni, s ebből a körből kevesen engedhetik meg maguknak azt is, hogy elektronikusan folyóiratot olvassanak.

Alkalmi lapozgatás közben néha rá lehet találni egy-egy fontos cikkre, mondják a hagyományos folyóirat mellett érvelők. Persze ki lehet nyomtatni az elektronikus cikket, ami ismét csak költség. A kiadók nemigen akarnak a hasznukról lemondani, így az elektronikus folyóiraatra is elő kell fizetni, és legtöbbször a nyomtatott változattal együtt.

Vajon a kiadóknak érdekük lesz-e, hogy online tartsák – évtizedekre visszamenőleg – az általuk megjelentetett folyóiratok számait? Lesz-e pénz a konvertálásra? Hogyan olvashatják ezt az elmáradott térségekben? Mi történik áramszünet esetén? Mindebből az látszik, hogy az internet nem oldja meg a folyóiratcikkekhez való teljes hozzájutást, és

nem is helyettesítheti a könyvtárközi kölcsönzést. Egyszerűen csak „besegít”.

A jövő: elektronikus könyvtár, digitális könyvtár

Elektronikus könyvtár vagy digitális könyvtár – ezt a két fogalmat sokszor egymás szinonimájaként használják – több mint dokumentumok laza vagy ideiglenes halmaza. Az elektronikus könyvtár digitális formában tárolt dokumentumok rendszerezett, feldolgozott, tartósan megőrzött és egy közösség számára hozzáférhetővé tett gyűjteménye [6]. Hogy miért van erre szükség, hiszen ott van a világháló? Nos azért, mert a World Wide Web hiába egy hatalmas, „korlátok és falak nélküli” könyvtár, el is lehet benne „veszni”.

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) gyűjtőköre: a magyar és magyar vonatkozású kultúra és tudomány teljes területéről vett, eredeti és digitális formájú, illetve digitalizált dokumentumok, amelyek nem állnak szerzői jogi oltalom alatt. Az őrzött, digitálisan rögzített dokumentumok formája sokféle. Képi és mozgóképes anyagokat találunk a ritka és régi könyvek, kéziratok között. Ezek ilyen módon sokak számára hozzáférhetők a dokumentum sérülése nélkül. A MEK fontos tulajdonsága, hogy ide nem alkalmatosan elhelyezett dokumentumok kerülnek, hanem minden dokumentum átmegegy a feldolgozó könyvtáros kezén, aki hagyományos értelemben vett bibliográfiai leírást készít hozzá, és besorolja az állományba. Ennek célja az, hogy a könyvtár dokumentumai, az alapul szolgáló rendszerrel együtt, hosszú távon és megbízhatóan megőrződjenek, és megtalálhatók maradjanak. Szolgáltatásai ingyenesek tanulási, oktatási, kulturális célú, nonprofit felhasználásra. Kereskedelmi célokra pedig nem szolgáltat, vagy csak külön szerzői, illetve jogtulajdonosi engedéllyel.

Másik nagy digitális könyvtárunk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által fenntartott *Neumann János Digitális Könyvtár*. Az 1997 végén létrejött intézmény rendeltetését a kulturális javak védelméről szóló törvény fogalmazza meg. Feladata a kulturális örökség digitalizálásában való részvétel, a munka koordinálása, a hálózati szolgáltatások megindítása. Gyűjteménye mintegy háromszáz magyar fejlesztésű CD-ROM és számos további elektronikus dokumentum (digitális könyvtári tanulmányok, tudománytörténeti dokumentumok). Szolgáltatásai: tájékoztatás (*webkat.hu*), dokumentumszolgáltatás, CD-ROM-ok kiadása, közhasznú adatbázis, elektronikus szabvány kidolgozásában

való részvétel, webszolgáltatás („web-hosting”) stb. A Neumann-ház katalógusai folyamatosan üzemelő szerveren segítik a keresést.

Az elektronikus elérés a folyóiratok hozzáférését is megkönnyíti és meggyorsítja. Az elektronikus folyóirat kényelmes, kiterjedt keresési lehetőséget ad. Előállítása és az olvasóhoz való eljuttatása olcsóbb, mint a nyomtatott, a multimédiás mellékletek teljes tárházát nyújtja (kép, film, grafika), letölthető, kinyomtatható stb. A könyvtárközi kölcsönzést óriási mértékben segíti, ha szolgáltatni tudjuk a hálóról. Az elektronikus folyóiratcikkét olvasva – fel sem kell állni a képernyő előtt – egy ujjmozdulattal küldhet az olvasó üzenetet az e-mail címekre, valamint rögtön elérheti a webcímet (URL-eket) is.

Néhány problémája azért az elektronikus könyvtáraknak is akad. Az adatok digitális tárolását időnként felül kell vizsgálni, mert a technikában rövid idő alatt gyors változás megy végbe. A szövegek gondos javítása nem minden esetben történik meg, azokat pótolni kell. A szerzői jogi kérdések mindig előtérben állnak. Nagyon lassan halad az építése, szellemi vagyunk kis százalékban van csak digitalizálva.

Ha lassan is, de az internet remélhetőleg hamarosan el fog érni minden kutatóhelyre, oktatási intézménybe. Meg kellene fontolni, hogy nem előnyösebb-e hálózati kapcsolatot teremteni, finanszírozni a kis kutatóhelyek, oktatási intézmények számára is, mint a nyomtatott folyóiratokat is előfizetni, amire amúgy sincs elég pénz.

Honnan kérjük a dokumentumot?

A kölcsönzés gyors elintézésének, a kérés helyes indításának fontos előfeltétele a lelőhely előzetes megállapítása. Könyv kölcsönzése esetén a területileg legközelebb eső megyei vagy egyetemi alközponthoz kell fordulni. Ha itt nincs meg a kívánt mű, akkor attól az országos intézettől vagy klinikától kell kölcsönkérni, amely a szakterület irodalmát gyűjti. Orvosi viszonylatban a kórházi könyvtárak, a nagy egyetemi könyvtárak, az Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet (ESKI, volt MEDINFO), a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK) stb. jönnek szóba első sorban. A lelőhelyet a központi katalógusból állapíthatjuk meg.

Orvostudományi folyóiratok kölcsönzésénél az orvosi könyvtáros első segítője a korábban a MEDINFO által évente összeállított és kiadott Magyarországán található külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzéke. Ezt a jegyzéket a könyvtárak által beküldött listák alapján állították össze, ami feltehetően minden orvosi könyvtárban és egészségügyi intézményben megvan. Az összeállítás nagyon jól használható. Betűrendbe sorolva hozza a tárgyévben Magyarországra járó külföldi folyóiratok nevét, s alatta kódolva az egészségügyi intézményt, ahol a keresett folyóirat megtalálható. A kódok feloldása a jegyzék végén található, szintén betűrendben, az intézmény minden elérhetőségével együtt. A külföldi folyóiratok lelőhelyjegyzékét 1950 óta adják ki.

A folyóiratok elektronikus elérése leginkább tartalomjegyzéket közöl, nagyon kevés a teljes szöveggű. Ha a keresett dokumentum nem található az országban, közvetítő útján külföldre irányítjuk a kérést. Eddig a BME OMIKK volt a leggyorsabb és a legolcsóbb ezen a téren. Az idei áremeléssel persze ez megváltozott.

Speciális dokumentumokat (pl. „kisdoktori”) egyetemi könyvtáraktól kéziratári szabályozással kérhetünk. A kandidátusi és „nagydoktori” anyagokat a Magyar Tudományos Akadémia könyvtára gyűjti. Orvosi vonatkozásúakat a budapesti Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárától kapunk eredetiben, olvasótermi használatra. A kongresszusi anyag értékes információhalmaz, bár nagyon nehéz a beszerzése. A Magyar Tudományos Akadémia is csak a tartalomjegyzékét szolgáltatja, ezért fontos a folyóiratokban általában különszámként megjelenő összefoglalójuk. Különlenyomatot közvetlenül a szerzőtől tudunk beszerezni, ha ismerjük a pontos elérését.

Az ODR az orvostudományi könyvtárakban

Az orvostudományi könyvtárakban különös jelentőségük van a folyóiratoknak, így a könyvtárközi kölcsönzésnek is. Az egyébként is „rossz állapotban” lévő egészségügy igencsak megnyomorítja a szakkönyvtáraik anyagi helyzetét. Egyre kevesebb könyv vásárlására van mód, és több folyóirat előfizetéséről kénytelenek vagyunk lemondani. A gyógyításhoz, kutatáshoz és az oktatáshoz mindig friss információkra van szükség, amelyek első sorban a szakfolyóiratokból szerezhetők be. Ezek a szakfolyóiratok, illetve egészségügyi dokumentumok értelemszerűen az egészségügyi könyvtárakban találhatóak meg.

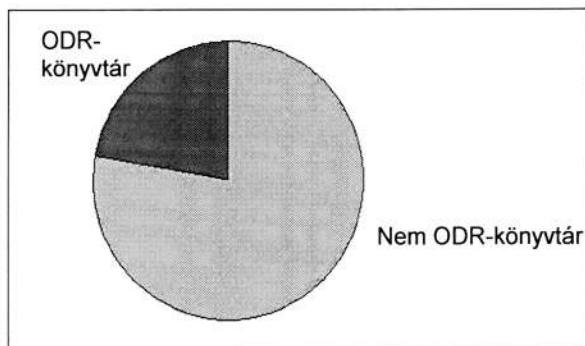
Ezekből az ODR tagjának mondhatja magát:

- Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum Kenézy Könyvtára (D2),
- Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (D1),
- Egészségügyi Stratégiai Kutatóintézet (B6),
- Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára (B13),
- Semmelweis Egyetem Haynal Imre Könyvtár (B858),
- Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára (Sz1),
- Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum Könyvtára (P10).

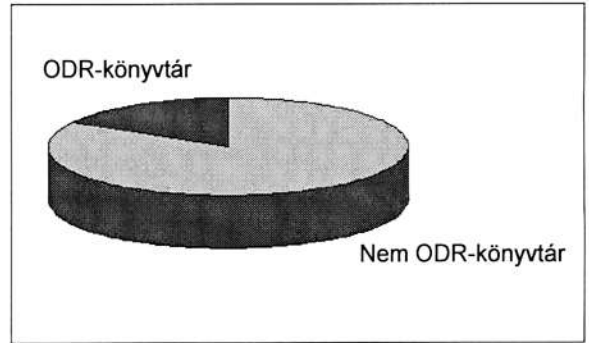
Lehet, hogy ez elégnek is tűnne akkor, ha csak az egészségügy területéről érkező kéréseket kellene teljesíteniük. De mindnyájan tudjuk, nem ez a helyzet. A kis kórházi könyvtárak kimaradtak a rendszertől, pedig jelentős részt vállalnak az orvos-egészségügyi dokumentumellátásból. Bizonyítja ezt az is, hogy könyvtárközi kölcsönzéseik nagy részét nem ODR-könyvtárak elégítik ki [7].

Egy példa a nyíregyházi Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtárból (1. és 2. ábra).

Ha ezek a kis kórházi könyvtárak kiesnének a sorból, nagy hiány keletkezne az információellátásban. Az ODR lelőhely-megállapításra – ahol van internet – tökéletes, kisebb kórházi könyvtárak esetében is, de könyvtárközi kölcsönzés tekintetében vannak ellenérvek. Nincs megállapodásunk az ODR-tagokkal a kölcsönösen ingyenes cseréről, ami a kisebb kórházi könyvtárakkal megvan. A nem ODR-tagok is nagy könyvtárközi kölcsönzést bonyolítanak le támogatás nélkül. Az egyetemi könyvtárak nagyon sok kérést kapnak, ami hátráltatja a teljesítést. Orvosainknak leginkább „tegnapra” kellene minden anyag. Központi könyvtárak

1. ábra Könyvtárközi kölcsönzés – kapott dokumentumok aránya

2. ábra Könyvtárközi kölcsönzés – küldött dokumentumok aránya

esetében a kért folyóirat valamelyik fekvőbeteg osztályon van, amit vissza kell kérni, s mint tudjuk, ez nem túl könnyű és gyors művelet.

Sok kisebb város kórházi könyvtárában még csak folyamatban van az internet kiépítése. A Kállay Rudolf Orvostudományi Szakkönyvtár a felsorolt és szóba jöhető könyvtárak közül a Pécsi Tudományegyetem (P10) könyvtárával van ingyenes cserekapcsolatban 2002-től. Az egyensúly betartására nagyon odafigyelünk.

A nemzetközi dokumentumszolgáltatás az egészségügyön belül külön megemlíthető. Ebben a kategóriában uralkodó kérés a másolat és az eredeti. A másolat lehet kurrens anyag, illetve cikk tanulmány, részmásolat stb. Bár az elektronikus küldés – mind minőségileg, mind mennyiségileg – növekvő tendenciát mutat, sajnos megszorításokat kell eszközölni. Mi egy orvosnak és szakdolgozónak egy évben legfeljebb egy külföldi kérést teljesítünk, mert többre nem igazán van anyagi lehetőségünk. Most a megemelkedett árak mellett még ezt is nagyon meggondoljuk. És itt még csak a másolatokról beszéltem, az eredeti kérések új díjszabása már csak „hab a tortán”.

* * *

Nem létezhetünk civilizációs háttér nélkül. A szakkönyvtárakra nyilvánvalóan szükség lesz a jövőben is, csak éppen a szerepük változik meg. A könyvtárak intézik az előfizetéseket, prezentálják a folyóiratokat egységes felületeken, rájuk hárul az új média „bevezetése”. A könyvtárosok segítenek az olvasónak tájékozódni a „virtuális polcok” között, fogadják a telefonon vagy e-mailben érkező kéréseket. Sőt, már az is felmerült a fenntartók részéről, hogy közvetlenül a könyvtár rendeljen a külföldi kiadóktól is, hiszen a magyar is így működ-

dik. Ez persze újabb jogi, nyelvi, pénzügyi pallérozottságot várna el a könyvtárostól, a felmerülő problémákról már nem is beszélve.

Legyen az információs társadalom mindenkié – mondja a hangzatos szlogen. Ez viszont csak akkor valósul meg, ha a biztonságos, széles sávú internet mindenki számára hozzáférhetővé lesz. Ki kell használni az információ előnyeit azért, hogy fejlődjön a gazdaság, a kultúra, s nem utolsósorban javuljon a polgárok életminősége és egészsége.

Néhány interneten elérhető adatbázis:

Teljes szövegű folyóiratok adatbázisa:

www.eisz.hu

Idegen nyelvű folyóiratcikkek: www.pubmed.com

Másolatszolgáltató: www.eski.hu

Orvosi információs és oktató rendszer:

www.medlist.com

Magyar folyóiratok tartalomjegyzékének kereshető

adatbázisa: www.matarka.hu

Nemzeti periodika adatbázisa:

<http://www.oszk.hu/npa/index/html>

Magyar Periodika Adatbázis: www.oszk.hu

Nemzeti Periodika Adatbázis: www.oszk.hu

Hazai egészségügyi lapok: www.informed.hu

Magyar Elektronikus Könyvtár: www.mek.hu

Magyar Országos Közös Katalógus:

www.mokka.hu

A magyar sajtó teljes kínálata STAND:

<http://stand.euroweb.hu>

Fordítást felkínáló: www.yahho.com

Egészségügyi cikkek, tanulmányok:

www.medibit.hu

Szakmai irányelvek: www.medicine.iif.hu

Egészségügyi statisztika, informatika:

www.gyogyinfok.hu

Egészségügyi képzés: www.eti.hu

Irodalom

- [1] SALLAI István–SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. Budapest, Gondolat Kiadó, 1965. p. 480.
- [2] SHUH, B.: A könyvtárközi kölcsönzési protokoll reneszánsza: a fejlődés állomásai a nyílt rendszerek üzenetirányítási szintjén. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. köt. 10. sz. 1998. p. 404–405.
- [3] GOULD, Sara: Könyvtárközi kérések küldése e-mailen: vita és az IFLA irányelvei (Ref.: Viszocsek Péter Éva). = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48. köt. 6–7. sz. 2001. p. 272–274.
- [4] Új ISO szabvány a könyvtárközi kapcsolatok könnyítésére. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 51. köt. 9. sz. 2004. p. 420.
- [5] SZEKERES Zsuzsanna: Az Országos Dokumentumellátási Rendszer Kialakítása. = Orvosi Könyvtáros, 35. köt. 1. sz. 2001. p. 4–5.
- [6] <http://www.mek.iif.hu>
- [7] ERDEINÉ TÖRŐCSIK Katalin–KÜHRNER Éva: A kórházi könyvtárak múltja, jelene, ... jövője? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 50. köt. 3. sz. 2003. p. 118–123.

Beérkezett: 2005. VIII. 15-én.

Bede Józsefné

a Szabolcs-Szatmár-Bereg
Megyei Jósza András Kórház Kállay
Rudolf Orvostudományi
Szakkönyvtárának könyvtárosa.
E-mail: bedegy@freemail.hu

A terrorizmus elleni háború elérte az amerikai könyvtárakat

A Washington állambeli Whatcom megye könyvtárvezetőjének beszámolója szerint 2004 nyarán egy FBI ügynök kérte az egyik fiókkönyvtárban azoknak az olvasóknak a listáját, akik kikölcsönözték Osama Bin Laden életrajzát. A könyv egyik oldalán egy kézzel írt feljegyzés állt, a következő felkavaró üzenettel: „a történelem tanúsítsa, hogy bűnös vagyok-e,” és „az Amerikával szembeni ellenségeskedés vallásos kötelesség”. Az idézetek Bin Ladentől származtak. Az FBI úgy vélte: a könyvtár használói között terrorista van, akit fel kell kutatni, mert fennáll annak a veszélye, hogy öngyilkos támadást indít a könyvtár katalógusrendszere ellen. Ezért kérte a

felhasználók adatainak kiadását. A könyvtár elutasította az FBI kérését, mire az FBI visszakozott. Pedig a 2001-es Hazafias Törvény értelmében a kormányügynökségeknek joguk van hozzáférni az összes könyvtári és könyvesbolti rekordhoz, ha a nemzetbiztonságot veszély fenyegeti. Szóval, hogyha valaki az afgán határ menti hegységekben találkozna Osama Bin Ladennel, kérdezze meg tőle, hogy nincsenek-e nála lejárt könyvek.

/Information World Review, 214. sz. 2005. június, p. 32./

(Birkás Bence)